

Філософія

УДК 355.233:316.77(477)(091)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17571179>

Трансформація діяльності будинків офіцерів Збройних Сил України в особливий період

Поронюк Роман Олександрович,

доктор філософії, викладач кафедри поведінкових наук та військового
лідерства інституту психологічної підтримки персоналу Національної
академії сухопутних військ ім. гетьмана П.Сагайдачного, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5289-9431>

Прийнято: 21.10.2025 | Опубліковано: 31.10.2025

Анотація. У статті розглядається вплив російської збройної агресії проти Української держави на трансформацію підходів до психологічного, культурологічного та духовного супроводу військовослужбовців, членів їхніх родин у будинках офіцерів в межах своєї компетентності та зони відповідальності в умовах особливого періоду на прикладі 58 будинку офіцерів. Досліджується взаємодія колективів будинків офіцерів з військовими частинами та установами, державними та місцевими органами влади, громадськими організаціями, волонтерами, культурними діячами. Зокрема, проведено аналіз впровадження в діяльність будинку офіцерів психологічного, культурного та духовного напрямків роботи з військовослужбовцями, ветеранами та членами їх родин. Також, особлива увага приділена досвіду впровадження у Збройних Силах України пілотного проєкту з організації та функціонування громадського центру «ВИБІР, простір

захисників і захисниць». Запропоновані рекомендації щодо покращення роботи даного центру та масштабування його на інші гарнізонні будинки офіцерів Збройних Сил України. Також у даній статті розглядається діяльність музею будинку офіцерів. Зокрема, досліджується трансформація підходів до зміни експозицій представлених аудиторії, поповнення новими артефактами російсько-української війни. Відтак, у даній статті проаналізовано основні завдання 58 будинку офіцерів: організація концертних виступів для мобілізованих військовослужбовців на військових полігонах та зоні ведення бойових дій, організації дозвілля для поранених військовослужбовців, які проходять лікування та реабілітацію у відповідних установах, співпраця з волонтерськими та громадськими організаціями, а також організація та співпраця зі студентським театром «ОКО». Досліджується нові підходи щодо залучення молодшої аудиторії у рамках проведення національно-патріотичного виховання на фондах будинків офіцерів.

Ключові слова: будинок офіцерів, культурологічна робота, психологічна реабілітація, військова культура, реабілітація військовослужбовців, особливий період,

Transformation of the Activities of Officers Houses of the Armed Forces of Ukraine during a Special Period

Roman Poronyuk,

Doctor of Philosophy, Lecturer at the Department of
Behavioral Sciences and Military Leadership,

Institute of Personnel Psychological Support

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-5289-9431>

Abstract. *The article examines the impact of Russian armed aggression against the Ukrainian state on the transformation of approaches to psychological, cultural, and spiritual support for military personnel and their families within the scope and responsibilities of officers' houses during a special period, using the example of the 58th Officers' House. The study explores the interaction of officers' house staff with military units, state and local authorities, public organizations, volunteers, and cultural figures. In particular, the implementation of psychological, cultural, and spiritual directions in the work with servicemen, veterans, and their families is analyzed. Special attention is given to the experience of implementing a pilot project in the Armed Forces of Ukraine for the organization and functioning of the public center "VYBIR: Space for Defenders," with recommendations for improving the center's activities and scaling it to other garrison officers' houses. The article also examines the activities of the officers' house museum, focusing on the transformation of exhibition approaches and the addition of new artifacts from the Russian-Ukrainian war. Furthermore, the study analyzes the main tasks of the 58th Officers' House: organizing concerts for mobilized servicemen at military training grounds and combat zones, providing leisure activities for wounded soldiers undergoing treatment and rehabilitation, cooperating with volunteer and public organizations, and organizing performances with the student theater "OKO." New approaches to engaging a young audience in the context of national-patriotic education using the officers' house museum collections are also discussed.*

Keywords: *officers' house, cultural work, psychological rehabilitation, military culture, servicemen rehabilitation, special period*

Постановка проблеми. Період становлення України як незалежної держави відзначається тим, що після розпаду СРСР вона отримала багато культурно-ідеологічних установ, діяльність яких була направлена на популяризацію і впровадження в життя радянської ідеології. Відтак, значна

частина закладів культури були закриті у зв'язку зі своєю недієвістю, скороченням видатків, а решта намагалися адаптуватися під нові вимоги. Приміром, станом на 2014 рік (до початку гібридної агресії російської федерації), 58 будинків офіцерів Сухопутних військ зосереджував основну увагу на виконанні своїх функцій щодо організацій творчих зустрічей, концертів, проведенні різноманітних конференцій, роботі гуртків, бібліотеки, музейній справі (експонати часів Другої світової війни), культурологічній роботі з військовослужбовцями гарнізону. Значна площа приміщень будинку офіцерів перебувала в оренді (кінотеатри, ресторани, тощо). Проте, гібридна агресія російської федерації проти українського народу у 2014 році змусила керівництво будинків офіцерів розпочати пошук нових підходів у культурологічному забезпеченні військовослужбовців та членів їх родин, які б відповідали вимогам сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності гарнізонних будинків перебувало в спектрі наукових інтересів дослідників.

Так, окремі питання діяльності гарнізонних будинків досліджувала Віта Шкорубська. У своїй науковій статті «Діяльність військово-історичних музеїв при гарнізонних будинках Збройних Сил України» авторка розглядала процеси створення та функціонування військових музеїв на базі гарнізонних будинків офіцерів Збройних Сил України в історичній ретроспективі [19].

Ірина Автушенко у своїй науковій статті «Культурологічна робота у Збройних Силах України (1991–2013)» розглядає роль будинків офіцерів, клубів і будинків культури в організації дозвілля військовослужбовців і членів їхніх сімей, де визначила головною проблемою культурологічної роботи в Збройних Силах України недостатню кількість фахівців, здатних на професійному рівні організувати роботу військових закладів культури, а також дозвілля військовослужбовців і членів їхніх сімей. Дане твердження, на думку автора, є дискусійним так, як у Збройних Силах України є спеціалізовані вищі

військові навчальні заклади, де готують даних спеціалістів впродовж багатьох десятиліть [1].

Микола Голик у науковій розвідці «Культурологічна робота як чинник формування морально-бойових якостей українських військ» розглядав діяльність будинків офіцерів, як однієї зі складових культурологічної роботи з військовослужбовцями [4].

Окремі аспекти соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців з ПТСР досліджували науковці Олег Друзь, Ксенія Андросович, Вікторія Гальченко, Людмила Семенча, Тетяна Сняtkова у своїй науковій статті «Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом» [16].

Тетяна Захаріна у науковій статті «Реінтеграція військовослужбовців як компонент соціальної політики та соціальної роботи» надає рекомендації щодо організації соціальної політики держави з питань реінтеграції військовослужбовців та ветеранів. [20]

Ельжбета Ольжацька у науковій статті «Розвиток української культурної політики в контексті російської гібридної агресії проти України» дослідила, як розвивалася українська культурна політика після початку гібридної війни російською федерацією проти українського народу у 2014 році. [18]

Окремі питання психологічної реабілітації військовослужбовців та реінтеграції їх у суспільство досліджував Ігор Приходько, Яніна Мацегора, Максим Байда [13], Ірина Краснодемська, Марія Савіцька, Валентина Бережан, Олеся Товстуха, Лариса Родченко [17]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний інтерес науковців до даної тематики ще залишилися окремі питання діяльності будинків офіцерів Збройних Сил України в умовах особливого періоду, яким приділена недостатня увага. Насамперед це стосується уніфікованої системи трансформації підходів до діяльності

будинків офіцерів в умовах гібридної та повномасштабної агресії російської федерації проти українського народу.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування історичних передумов та практичних засад трансформації діяльності будинків офіцерів Збройних Сил України в умовах особливого періоду, а також надання рекомендацій щодо напрямів їх подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- 1) розкрити особливості трансформацій функцій і завдань будинків офіцерів в умовах особливого періоду;
- 2) визначити сучасні практики (імерсивні технології та створення громадських просторів відновлення) на прикладі діяльності 58 будинку офіцерів;
- 3) визначити основні проблеми функціонування будинків офіцерів у сучасних умовах та надати пропозиції щодо підвищення ефективності їхньої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

У Збройних Силах України станом на 1992 р. функціонувало 97 військових закладів культури: 3 окружних будинків офіцерів, 42 гарнізонних будинків офіцерів, 17 гарнізонних офіцерських клубів, 5 будинків культури, 30 будинків офіцерів і офіцерських клубів іншого рангу» [1, с. 5]. Слід врахувати, що після розпаду радянського союзу, політика держави орієнтувалася на постійне скорочення фінансових видатків на оборону, реформування та скорочення армії, в тому числі і на ліквідацію закладів військової культури. Відтак, станом на 2009 рік у Збройних Силах України залишилось лише 28 гарнізонних будинків офіцерів (будинків офіцерів) [1, с. 7].

З того часу ще декілька будинків офіцерів потрапили під реорганізацію та припинили своє існування.

З початку збройної агресії російської федерації проти української держави деякі військово-культурні установи потрапили під окупацію або були знищені. Так, з 2014 року було окуповано території, на яких розташовувалися 4 будинки офіцерів. У таблиці наведений перелік військових закладів культури, які були окуповані або знищені росією. Також, слід зазначити, що деякі будинки офіцерів отримали пошкодження внаслідок ракетних ударів, проте в межах своєї можливості продовжують свою діяльність.

Таблиця 1

Перелік військових закладів культури, які були окуповані або знищені росією

Назва установи	Місто	Статус
Будинок офіцерів	Сімферополь	Окупований з 2014 р.
Будинок офіцерів	Севастополь	Окупований з 2014 р.
Будинок офіцерів	Луганськ	Окупований з 2014 р. (з 2010 припинив діяльність, розміщувався військовий музей)
Будинок офіцерів	Мелітопіль	Окупований з 2022 року
Будинок офіцерів	Вінниця	Зруйнована будівля з 2022 р.
Будинок офіцерів	Гончарівське	Зруйнована будівля з 2023 р.
Будинок офіцерів	Харків	Пошкоджена будівля у 2023 р.

Як бачимо, з 28 будинків офіцерів, діючими залишилося близько 20 установ.

Розглянемо основні завдання, які вони виконують в умовах воєнного часу. Приміром, з моменту повномасштабної збройної агресії російської федерації проти українського народу у 2022 році особовий склад 58 будинку офіцерів організовував виїзні концерти до мобілізованих на військові

полігони, разом з громадськими діячами та артистами відвідували поранених у військових госпіталях, допомагали військовим знайти необхідні волонтерські організації та самі виїжджали до бойових бригад з концертними програмами.

Так, суттєво змінився фонд музею 58 гарнізонного будинку офіцерів. Якщо до 2014 року головними подіями для висвітлення була Друга світова війна, війна в Афганістані, миротворчі операції, то сьогодні музей має унікальні експонати російсько-української війни, розповідає про звиягу українських воїнів та про драматичні сторінки української історії. За словами завідувача музею Сергія Паліси, фонди музею активно поповнюються артефактами сучасної російсько-української війни, що дає можливість створювати різноманітні експозиції, в тому числі постійно оновлювати виставку сучасних безпілотних апаратів [12].

Окрім цього, в музеї представлені уламки перших ракет та дронів, якими ворог цинічно бив по місту Львів.

Також є унікальна зала, присвячена загиблим захисникам, які були удостоєні найвищої державної нагороди держави – Герой України. Серед них: Тарас Матвіїв, Сергій Кульчицький, Андрій Кизило, Віталій Сапило та інші.

Слід зауважити, що даний музей відіграє важливу роль у військово-патріотичному вихованні молоді. Лише за 2024 рік його відвідали понад 7000 чоловік [6]. Таких результатів вдалось досягнути завдяки комунікаціям з директорами шкіл та ліцеїв. Зокрема, цьому сприяв і підписаний меморандум між керівництвом будинку офіцерів та Радою директорів закладів фахової передвищої освіти Львівської області. Відтак, студенти активно відвідують музей [10].

Також з 2022 року у 58 будинку офіцерів функціонує театр ОКО, де артисти часто виступають для військовослужбовців та членів їх родини.

Окрім відвідування театру, безпосередньо в установі, колектив будинку офіцерів активно співпрацює з обласною адміністрацією, іншими закладами культури, діячами мистецтва. Так, військовослужбовці Львівського гарнізону постійну відвідують концерти сучасних українських виконавців, які виступають у місті.

В кінці 2022 року у 58 будинку офіцерів був проведений аудит представниками Міністерства оборони України. За його результатами були надані подальші рекомендації щодо модернізації виконання повсякденних обов'язків, а також дорожньої карти військової культурної установи на найближчі п'ять років [14].

Одним з пунктів рекомендацій аудиту Міністерства оборони України було прописано алгоритм співпраці з громадськими організаціями та благодійними фондами. Згідно документи, керівництво будинку офіцерів організувало і провело велику кількість зустрічей, нарад, обговорень щодо створення публічного простору для військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей за участі представників культури, духовенства, громади.

З метою підготовки та впровадження курсу (програми) психологічної допомоги для військовослужбовців, начальником 58 будинку офіцерів був виданий наказ № 05 від 06.02. 2023 року «Про створення робочої групи 58 будинку офіцерів з питань підготовки та впровадження курсу (програми) психологічної допомоги (з елементами духовних, культурних та соціальних складових) для військовослужбовців та членів їх сімей» [11].

На підставі даного наказу було проведено зустрічі з офіцерами-культурологами та психологами військових частин та установ гарнізону. Також проведені робочі зустрічі з представниками громадських, волонтерських організацій гарнізону. Враховуючи їхню думку було розроблено «Проект психолого духовного культурного простору на базі 58 будинку офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України» [8].

Фундаторами даного проекту став благодійний фонд «Фундація підтримки медицини для військових», колектив 58 будинку офіцерів, Гарнізонний Храм св. ап. Петра і Павла, Кризова служба м. Львів. Також до заходів на різних етапах активно долучаються громадські організації, лідери громадської думки, митці, тощо.

Управлінням Фонду, спільно з керівництвом 58 будинку офіцерів, були погоджені відповідні документи щодо капітального ремонту визначених приміщень, проект та дизайн майбутнього Простору. Основна увага приділялась таким факторам, як безбар'єрність, доступність, безпечність. Ремонт тривав майже два роки.

13 червня 2024 року в одному з відновлених та відреставрованих приміщень 58 будинку офіцерів був офіційно відкритий психолого-духовно-культурний простір «ВИБІР, простір захисників і захисниць». Начальник Львівської обласної військової адміністрації Максим Козицький зазначив, що «усі приміщення є безбар'єрними, є кімнати для арттерапії, робочі місця для тих, хто хоче попрацювати віддалено, кабінети, де можна поспілкуватися із психологом або капеланом» [7].

Зокрема, Простір «ВИБІР» є одним з сучасних елементів діяльності будинку офіцерів. Він передбачає комплексну програму духовного супроводу, психологічну адаптацію та підтримку, а також соціально-культурне відновлення.

Згідно проекту 58 будинку офіцерів Збройних Сил України Простір «Вибір» є одним з майданчиків здійснення повсякденної діяльності військово-культурної установи в умовах воєнного часу. Зокрема його діяльність передбачає: [8]

Таблиця 2

ДІЯЛЬНІСЬ	АКТИВНОСТІ
Організація	Лекції/семінари (тематика: духовність, релігія);

Духовного простору	молитва-медитація; реколекції/духовний супровід/духовні бесіди; літургія в ПП; зустрічі з військовими капеланами; обговорення текстів Біблії паломництво/проща (автобус, вело, піша); перегляд фільмів; зустрічі з лідерами думок; тематичний театр; пікніки за містом.
Організація Психологічного простору	Групові заняття (відновлення, резильєнтність, стабілізація); індивідуальна терапія; виїздна – «форест терапія».
Організація Коворкінгу та навчального простору	Курс англійської мови; курс акторської майстерності; курси з ІТ; групові тематичні заняття (лекторії).
Організація Творчого простору	Арт-терапія; глино-терапія; ізотерапія; писанкарство; робота з текстами; малювання; танці; музика; спів.
Відвідування культурно-просвітницьких заходів	Виставки; вистави; екскурсії; галереї; дні сімейного відпочинку.

Організація Ігрового простору	Настільні ігри для дітей та дорослих
Організація та проведення тематичних заходів	Літературно-художні вечори; літературні та музичні композиції; вечори запитань та відповідей; Кіно/відео- демонстрація кінофільмів на широкому екрані; тематичні кінопокази перегляд навчальних та хронікальних кіно/відеофільмів; фото – мистецькі – виставки; Зустрічі ветеранів війни; круглі столи із представниками органів влади та громадськими організаціями (медичними працівниками, діячами науки, літератури та мистецтва).

27 листопада 2024 року за участі посадових осіб управління психологічної підтримки персоналу Збройних Сил України, керівного складу військових частин Львівського гарнізону, психологів, культурологів, військових капеланів, громадських діячів, відбувся круглий стіл з питань реінтеграції військових. Під час заходу було відзначено, що даний проект з організації Простору є досить успішним для Збройних Сил України, відтак заступник командувача сухопутних військ Збройних Сил України, генерал майор Олександр Голоднюк зазначив: «Цей простір - це перший пілотний проект, який має бути масштабований на рівень всіх будинків офіцерів Збройних Сил України» [2].

Організаторка даного простору, керівниця благодійного фонду «Фундація підтримки медицини для військових» Леся Добош зазначає: «основна ціль створення громадського простору - соціалізація. Тобто, дати можливість ветеранам і військовослужбовцям відновитися не фізично, а допомогти їм інтегруватися в суспільство, щоб вони почувалися повноцінно...

Це єдиний простір, який зроблений в приміщенні Міністерства оборони. Я теж працюю у цій структурі. Це як військові роблять для військових. Наш фонд створений у 2019 році при Військовому медичному клінічному центрі Західного району, і такий формат ми планували колись у госпіталі. Але війна зробила виклик. І цю ідею перенесли у Будинок офіцерів» [15].

У січні 2025 року колективом 58 будинком офіцерів було відкрито мистецько-освітній патріотичний імерсивний простір «АРТ-42м²», яку було створено спільно з благодійним фондом Козицького. Загальна вартість проєкту становила 2 мільйони гривень [9].

Слід зазначити, що під імерсивністю розуміють як «занурення», «ефект присутності». Вона дозволяє якісно або інакше поглянути на застосування сучасних технологій занурення, зокрема технологій віртуальної реальності, розширюючи та поглиблюючи його. Так можна спостерігати за розвитком імерсивності від ефекту телеприсутності до занурення в інтерактивність [5]. Тобто, даний простір призначений для зниження рівня тривожності, покращення психоемоційного стану, релаксації та відновлення внутрішнього балансу у тих, хто повернувся із зони бойових дій, навчання курсантів вищих військових навчальних закладів, тощо

На початку 2025 року начальник Головного управління психологічної підтримки персоналу Збройних Сил України довів організаційно-методичні вказівки щодо організації психологічної підтримки персоналу Збройних Сил України у 2025 році, де окремим пунктом було відзначено необхідність впровадження досвіду 58 будинку офіцерів в інших установах, зокрема: «до 30.09.2025 впровадження командуваннями видів, родів військ (сил) Збройних Сил України досвіду громадського простору «Вибір», створеного на базі 58 будинку офіцерів новітніх форм проведення заходів моральної та психологічної підтримки військовослужбовців, членів їх сімей та молоді» [3].

В червні 2025 року на базі 58 будинку офіцерів відбулися інструкторсько-методичні заняття з начальниками (директорами) гарнізонних будинків офіцерів (будинків офіцерів) Збройних Сил України щодо організації культурної рекреації у військах (силах). Під час якої представники керівництва Збройних Сил України визначили основні пріоритети функціонування військових культурних установ: системність та креативність заходів що плануються та реалізуються персоналом будинків офіцерів, максимальне залучення всіх прошарків суспільства, активна творча співпраця з представниками громадських організацій, благодійних фондів, меценатів, громадських діячів. Також було відзначено про необхідність впровадження досвіду Львівського будинку офіцерів в інших військових закладах культури Збройних Сил України.

Висновок. Враховуючи вищенаведене, автор дослідження демонструє системну роботу на прикладі одного з будинків офіцерів, який в умовах воєнного часу намагається максимально дієво виконувати свою функцію, розширювати та удосконалювати кількість інструментів та методів психологічного відновлення військовослужбовців та членів їх сімей. Так, відповідно звіту за 2024 рік, персонал 58 будинку офіцерів провів 381 культурно-освітній захід, де було охоплено майже 29 тис. військовослужбовців, членів їхніх родин та інших категорій населення [6].

Важливо зазначити, що головною з проблем будинків офіцерів є недостатнє фінансування. Відтак на більшість проектів, які реалізуються культурними установами Збройних Сил України, доводиться шукати кошти у меценатів.

Стає очевидним, що діяльність військових закладів культури є частиною національної безпеки України і впливає на значну частину суспільства. Відтак необхідно створення єдиної стратегії розвитку військової культури, яка чітко регламентуватиме подальших розвиток культурних установ. За основу слід

взяти загальнодержавну Стратегію розвитку культури в Україні на період до 2030 року. Це дозволить акумулювати додаткові ресурси та можливості для потреб військовослужбовців, членів їх родин та інших верств населення.

Список літератури:

1. Автушенко І. Культурологічна робота у Збройних Силах України (1991–2013 рр.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. — 2019. — Вип. 140. — С. 5–9.
2. Віра без діла є мертва, або якою повинна бути реінтеграція військових // Гал-інфо. — 28.11.2024. — Режим доступу: https://galinfo.com.ua/articles/vira_bez_dila_ie_mertva_abo_yakoyu_povynna_but_y_reintegratsiya_viyskovyh_427187.html (дата звернення: 09.10.2025).
3. Генеральний штаб Збройних Сил України. Організаційно-методичні вказівки щодо організації психологічної підтримки персоналу Збройних Сил України у 2025 році. — Київ, 2025.
4. Голик М. Культурологічна робота як чинник формування морально-бойових якостей українських військ // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. — К., 2018. — Вип. 130. — С. 335–338.
5. Димова І. Імерсивний підхід в системі університетської освіти // Актуальні питання гуманітарних наук. — 2022. — Вип. 48, т. 1. — С. 291–296.
6. Звіт про основні заходи 58 будинку офіцерів за 2024 рік. Вих. №384/1 від 18.12.2024 р. — Львів, 2024.
7. Козицький М. На Львівщині відкрили простір для захисників і захисниць – «ВИБІР» // Львівська обласна державна адміністрація. — 03.03.2025. — Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news/107521> (дата звернення: 03.08.2025).
8. Костяк Я. Проєкт психолого-духовного культурного простору на базі 58 будинку офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України. — Особистий архів заступника начальника будинку офіцерів. — Львів, 2023.

9. Львівська обласна військова адміністрація. У Львові відкрили мистецько-освітній патріотичний імерсивний простір “АРТ-42 м²”. — 31.01.2025. — Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news/127756> (дата звернення: 01.09.2025).
10. Меморандум про співпрацю між 58 будинком офіцерів та Радою директорів передвищої освіти від 30.08.2024 р. — Львів, 2024.
11. Наказ начальника 58 будинку офіцерів № 05 від 06.02.2023 р. «Про створення робочої групи 58 будинку офіцерів з питань підготовки та впровадження курсу (програми) психологічної допомоги (з елементами духовних, культурних та соціальних складових)».
12. Паліса С. Виставка БПЛА. — Офіційна сторінка музею у соціальній мережі Facebook. — Режим доступу: <https://www.facebook.com/military.museum.lviv/posts/...> (дата звернення: 01.09.2025).
13. Приходько І., Мацегора Я., Байда М. Психологічне відновлення українських військовослужбовців після тривалої участі в бойових діях // Часопис Національної академії Національної гвардії України. – 2023. – Т. 4, № 87. – С. 295208. – DOI: 10.33405/2078-7480/2023/4/87/295208.
14. Телеграма начальника відділу аудиту державних підприємств 5 територіального управління внутрішнього аудиту Міністерства оборони України № 526/01 від 13.01.2023 р. — Аудиторський звіт.
15. Терещук Г. «Не бачив сенсу жити після втрати руки і ноги». Як робота і середовище повернули ветерана до життя // Радіо Свобода. — 05.07.2025. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/veteran-adaptatsiya-poranenya-viyna/33461819.html> (дата звернення: 01.09.2025).
16. Druz, O., Bursa, A., Dolynskyi, R., Shpak, S., & Rudakevych, O. Social and Psychological Rehabilitation of Servicemen with Post-Traumatic Stress Disorder // The Open Psychology Journal. — 2024. — Vol. 17. — Article e18743501314928.

URL:

<https://openpsychologyjournal.com/VOLUME/17/ELOCATOR/e18743501314928/FULLTEXT/> (дата звернення: 12.10.2025).

17. Krasnodemska I. I., Savitskaya M. I., Berezan V. V., Tovstukha O. M., Rodchenko L. O. Psychological consequences of warfare for combatants: ways of social reintegration and support in Ukraine // Amazonia Investiga. — 2023. — Vol. 12, No. 70. — P. 78–87. — DOI: 10.34069/AI/2023.70.10.7.
18. Oljacka E. Development of Ukrainian cultural policy in the context of Russian hybrid aggression against Ukraine // International Journal of Cultural Policy. — 2024. — Vol. 30, No. 2. — P. 141–157. — DOI: 10.1080/10286632.2023.2187053
19. Shkorubska V. Activity of military historical museums at garrison officer clubs // Військово-науковий вісник. — 2021. — Вип. 36. — С. 147–160.
20. Zakharina T. Reintegration of Military Personnel as a Component of Social Policy and Social Work // Science and Education. — 2023. — (2). — P. 27–33. — DOI: 10.24195/2414-4665.2023-2-5.